

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

КЛИМЕНКА Максима Вікторовича

на тему: «**Розвиток екологічного оподаткування**

як складової фінансової політики України»,

подане на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Актуальність теми дослідження. Проблема зміни клімату та захисту навколишнього природного середовища постає все більш пріоритетною з кожним роком. Кумулятивне підвищення рівня викидів парникових газів із ростом світової економіки може поставити людство на межу екологічної катастрофи. Потрібно вдосконалювати екологічний інструментарій кожної країни та об'єднати зусилля екологічно спрямованих держав із найбільшими забруднювачами задля спільної координації та пошуку ефективного рішення. Одним із дієвих інструментів запровадження та підтримки природоохоронної політики є екологічне оподаткування, яке є частиною фінансової політики та відіграє важливу роль у забезпеченні виконання завдань, що постають перед екологічною податковою політикою держави. Оподаткування діяльності, яка шкодить навколишньому природному середовищу покликане не тільки наповнювати бюджет, а й стимулювати платників до раціонального природокористування та зниження впливу техногенних чинників на довкілля. Отримані фінансові ресурси, зокрема, можна спрямовувати на розроблення та імпорт ресурсозберігаючих технологій, еко-інновацій, переробку та утилізацію відходів. Екологічні податки ефективно інтерналізують екстерналії шляхом збільшення собівартості продукції господарюючих суб'єктів порівняно із загальними інструментами екологічного регулювання та дають змогу державі дбати не лише про добробут прямих учасників ринку, а й про добробут тих, хто постраждав від негативних наслідків екологічної шкоди. Резерви зниження навантаження на довкілля швидко вичерпуються, тому важливо забезпечити, щоб відновлення економіки та зростання промислового і сільського господарства супроводжувалися ефективними заходами з охорони природи.

Це обумовлює необхідність розвитку і обґрунтування теорії, методики і практики функціонування екологічного оподаткування та розроблення практичних рекомендацій щодо його удосконалення та забезпечення реалізації цілей фінансової політики держави з підвищення добробуту громадян. Відтак, дисертаційне дослідження Максима Клименка на тему: «Розвиток екологічного оподаткування як складової фінансової політики України» є актуальним та своєчасним.

Про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Максима Клименка свідчить також її **зв'язок з науковими програмами, планами, темами**. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України при виконанні наукового проєкту за договором № 01-11/21 на створення інформаційно-навчальної платформи для фінансових/кредитних дорадників в рамках проєкту ЄС «Технічна допомога на підтримку впровадження операції «Основний кредит для аграрної галузі – Україна», що фінансується Європейським інвестиційним банком. Зокрема, розроблено науково-методичні рекомендації в частині впровадження програми Європейського Союзу «Green Deal» в практику сільськогосподарського виробництва з метою зменшення викидів вуглецю.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Метою дослідження є обґрунтування теоретико методичних положень розвитку екологічного оподаткування та розроблення практичних рекомендацій щодо його удосконалення та забезпечення реалізації стратегічних цілей фінансової політики держави, спрямованої на підвищення якості життя населення.

Досягнення поставленої мети та виконання завдань забезпечується вдало підібраними методичними прийомами та вмілим застосуванням методики дослідження.

Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання явищ та процесів. Зокрема, дослідження ґрунтується на системному підході з використанням наступних методів: аналізу (у процесі вивчення тенденцій функціонування взаємодії між контролюючими органами та суб'єктами забруднення); дедукції (для структурної побудови роботи й вивчення предмету дослідження); синтез та абстрактно-логічний (для уточнення значень категоріального інструментарію теми дослідження); діалектичний та аналогії (під час розгляду теоретичних засад функціонування системи екологічного оподаткування); індукції та узагальнення (з метою формування висновків дисертаційного дослідження); статистичний (з метою збирання, співставлення, обробки та аналізу статистичних даних); графічний і табличний (для кращого виокремлення закономірностей та опису результатів дослідження); кореляційно-регресійний аналіз (для вивчення тісноти зв'язку між рівнем податкового навантаження та станом довкілля); розрахунково-графічний метод (для секторального дослідження рівня викидів забруднюючих речовин та двоокису вуглецю в розрізі країн та континентів).

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані здобувачем, у своїй більшості є переконливими. При їх обґрунтуванні використано положення економічної теорії, фінансів, наукові розробки зарубіжних і вітчизняних учених-економістів, присвячені проблемам екологічного оподаткування в частині фінансової політики; законодавчі й нормативно-правові акти України, матеріали Міністерства фінансів України, аналітичні матеріали, дані Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Євросоюзу (Eurostat), Організації Об'єднаних Націй (United Nations), публікації та матеріали Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Міжнародного валютного фонду (IMF) та Групи Світового банку (The World Bank), матеріали міжнародних конференцій, періодичні видання, результати власних розрахунків та досліджень автора. Загальний перелік використаних джерел налічує 209 найменувань.

При цьому слід зазначити, що наукові джерела використано здобувачем переважно критично – з проведеним аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих чи інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про наукову зрілість автора та його загальнонаукову культуру.

Підготовлені висновки (до розділів та загальні) відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Поставлені здобувачем завдання дозволили всебічно розкрити тему наукового дослідження та досягти його мету. Відповідає встановленим вимогам та не викликає заперечень *об'єкт* дослідження – процес екологічного оподаткування в Україні та країнах ЄС; *предмет* дослідження – сукупність теоретико-методичних і практичних аспектів удосконалення екологічного оподаткування в частині взаємодії між забруднювачами довкілля та державою щодо сплати екологічних податків і спеціальних платежів, пов'язаних з охороною довкілля до бюджету.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень. Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні та розробленні теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо визначення закономірностей, особливостей функціонування та вдосконалення екологічного оподаткування в Україні, базуючись на кращому досвіді країн ЄС як складової фінансової політики держави.

У дисертації за допомогою використання широкого спектру методів дослідження Максим Клименко обґрунтував сутність поняття «система

екологічного оподаткування» як сукупності обов'язкових платежів (податків та зборів), базою яких є фізична одиниця (або відповідний еквівалент) речовини, яка має доведений негативний вплив на навколишнє природне середовище, що стягуються з фізичних і юридичних осіб та спрямовані на досягнення визначених екологічних цілей, стимулювання раціонального використання природних ресурсів, зменшення навантаження на навколишнє природне середовище, та, на відміну від попередніх, передбачає компенсацію шкоди завданої природним ресурсам, зростання енергоефективності економіки та сприяння добробуту громадян.

Також, в контексті теоретичного базису дослідження, здобувачем сформовано науково-методичні підходи до визначення, ідентифікації та удосконалення елементів механізму екологічного оподаткування і структури розподілу надходжень до відповідних рівнів бюджетної системи України, які дозволяють врахувати баланс інтересів забруднювачів та держави як відповідальної за стан довкілля.

Заслуговує на увагу розроблений аналітичний інструментарій оцінки дієвості екологічного оподаткування, зокрема побудовано економетричну модель впливу податкового навантаження на стан довкілля в Україні, що, на відміну від інших моделей, дозволило не лише виявити його потенціал але і розробити відповідні рекомендації підвищення ефективності.

Погоджуюся з пропозицією Максима Клименка щодо удосконалення наукового підходу до комплексної діагностики стану податкового навантаження за основними економічними функціями та окремим поділом на групу прямих податків, непрямих податків та групу соціальних внесків, із визначенням ефективних податкових ставок у відповідності до групи податкового навантаження. Це дозволить чіткіше виокремити пріоритетні важелі створення ефективного податкового механізму та оцінити місце і роль екологічного оподаткування.

Вагомим доробком здобувача є вдосконалені методичні підходи до оцінки рівня розвитку оподаткування діяльності, яка шкодить навколишньому природному середовищу, використовуючи класифікацію баз оподаткування екологічних податків Євростату та системний розподіл і віднесення відповідних компонентів компенсаційних та регулюючих платежів екологічного оподаткування України згідно кодів бюджетної класифікації, що буде сприяти гармонізації податкового законодавства.

Особливий науковий інтерес викликають варіації інструментів для стимулювання скорочення викидів парникових газів з обґрунтуванням у відповідній емпіричній моделі.

Цікавими постають доробки автора щодо двокомпонентних важелів обмеження викидів парникових газів: зміну структури податкових ставок із переведенням оподаткування фізичної (вимірної) емісії двоокису вуглецю в оподаткування енергії палива за один гігаджоуль та розширення податкової бази із скасуванням деяких поточних пільг і знижок. Дійсно, таке врахування енергетичного вмісту та екологічних характеристик палива і електроенергії дозволить стимулювати розроблення інноваційних технологій, скорочення викидів CO₂ та вибір на користь екологічно чистого палива.

Практичне значення одержаних результатів полягає в науковому аналізі та обґрунтуванні важелів податкового регулювання шкідливого впливу життєдіяльності на довкілля в умовах динамічного ринкового середовища. Результати дослідження щодо розвитку екологічного оподаткування як складової фінансової політики України отримали практичне впровадження у роботі Науково-дослідного фінансового інституту Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління» на 2021–2022 рр. та знайшли відображення у звіті про наукову роботу «Інституційні засади запровадження обміну інформацією для податкових цілей в контексті виконання заходів, передбачених Планом дій BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) та моніторинг міжнародного законодавства в цій сфері» (Етап 1 на 2021 р.: «Формування системи інституціонального забезпечення автоматичного обміну інформацією в податкових цілях за стандартом CRS»). Окрім того, результати дисертації впроваджено Національним університетом біоресурсів і природокористування України у навчальний процес кафедри фінансів економічного факультету для підготовки фахівців освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» при викладанні дисципліни «Фінанси природокористування», в тому числі при викладанні освітнього компонента «Екологічне оподаткування».

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та апробація результатів дисертації. відповідає вимогам МОН України. Основні положення та висновки дисертації відображено у 9 наукових працях, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, стаття у науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази даних Scopus, стаття в іншому науковому виданні, 4 тези наукових доповідей.

Основні теоретичні положення, наукові ідеї, практичні результати було висвітлено автором на: Міжнародній науковій конференції Global Problems of Agriculture and Food Economy при Варшавському Університеті Природничих Наук, SGGW (м. Варшава, 2019 р.); Воркшопі TOPAS в рамках Міжнародної конференції Tropentag 2019 в Університеті Кассель, Німеччина (м. Кассель,

2019 р.); II Міжнародній науковій конференції «Entrepreneurial, Trading, Stock Exchange Activity: Trends, Problems and Prospects for Development» (м. Варшава, 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансовий механізм сталого аграрного розвитку: сучасний стан та перспективи» (м. Київ, 2022 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого-енергетичного, нормативно-правового потенціалу України та її регіонів» (м. Луцьк, 2022 р.); Консорціумі з питань розвитку сільського господарства України (CURAD) в якості CURAD Fellow при Penn State College of Agricultural Sciences (м. Стейт-Колледж, США, 2021–2022 рр.).

Оформлення дисертації та дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами з дотриманням системного викладення матеріалу. Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Текст дисертації переважно позбавлений граматичних та орфографічних помилок, а також технічних недоліків. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю і завершеністю.

Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності, що може слугувати підґрунтям дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Дисертаційне дослідження викликає ряд зауважень, окремі висновки та пропозиції автора є недостатньо аргументованими та мають бути розглянуті в дискусії під час прилюдного захисту дисертації:

1. Як свідчить зміст дисертації автор на високому професійному рівні розглядає методичні підходи щодо трактування поняття «система екологічного оподаткування» (С. 41–46). Проте, на нашу думку, дисертанту необхідно було б більш детально розглянути прояв функцій екологічного оподаткування з позицій відтворення природних ресурсів, підвищення ефективності виробництва та зростання добробуту населення країни.

2. В другому розділі дисертаційного дослідження здобувач основний акцент зробив на стаціонарні джерела забруднення С. 135, 137–141. Проте, як свідчать дані статистичних збірників, в структурі основних засобів суб'єктів господарювання займають значну питому вагу машини, автомобілі та самохідні

машини, які характеризуються як пересувні джерела забруднення. В зв'язку з цим вважаємо за доцільне приділити увагу також пересувним джерелам забруднення, що, на нашу думку, посилює б аналітичність дисертаційного дослідження.

3. До одних із якісних характеристик, що характеризує дисертаційне дослідження необхідно віднести науковий підхід до комплексної діагностики стану податкового навантаження за основними економічними функціями та окремим поділом на групу прямих податків, непрямих податків та групу соціальних внесків (С. 98-114). Проте, вважаємо за доцільне автору приділити більше уваги розробленню заходів для створення ефективного механізму розподілу податкового навантаження з урахуванням світового та зарубіжного досвіду.

4. Автор на високому професійному рівні розкриває методичні підходи до оцінки рівня оподаткування діяльності суб'єктів господарювання з позиції екологічного навантаження на навколишнє середовище, використовуючи класифікацію баз оподаткування екологічних податків Євростату (С. 78–81, 127–136). В зв'язку з цим дисертанту необхідно було б більш детально звернути увагу на розроблення Дорожньої карти процесу гармонізації екологічного податкового законодавства України до європейського.

5. Як свідчить зміст «Плану Маршала» повоєнного відродження аграрного сектору економіки країни є нарощення виробництва продукції з доданою вартості, зокрема тваринництва, що є значним джерелом забруднення навколишнього середовища. В зв'язку з цим автору необхідно більш чіткіше визначити свою позицію щодо екологічного оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності в сфері агробізнесу.

Водночас, вищевикладені зауваження здебільшого мають дискусійний характер. Вони є висловленням власного бачення офіційного опонента на розкриття предмету дисертаційного дослідження та його окремих питань, які, очевидно, можуть і не збігатися з позицією автора дисертації та його наукового керівника. Зазначені зауваження в цілому не впливають на високу позитивну оцінку дисертації Максима Клименка, а свідчать лише про її актуальність, комплексність та багатогранність досліджуваних автором проблем.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Клименка Максима Вікторовича на тему: «Розвиток екологічного оподаткування як складової фінансової політики України» за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової

діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація відповідає галузі знань 07 «Управління та адміністрування» та спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Клименко Максим Вікторович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Офіційний опонент:

професор кафедри обліку і оподаткування

Білоцерківського національного

аграрного університету,

доктор економічних наук, професор

Іван СВИНОУС

Підпис затверджую:

**Начальник відділу документообігу
і кадрового забезпечення**

Олена ЮРЧЕНКО